

СПІЛЬНІСТЬ БАЗОВИХ ПОЗИЦІЙ ОСВІТНЬОЇ ІДЕОЛОГІЇ ФУНДАТОРІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті досліджується проблема інтеграційних процесів в освіті на етапі становлення українського університету.

Ключові слова: інтеграція, освітній простір, освітня ідеологія, концептуальні позиції.

Однією з найбільш актуальних проблем розвитку сучасної професійної освіти є дезінтеграція її основи, а відтак і несформованість єдиного освітнього простору як у рамках держави, так і кожного навчального закладу, що є закономірним «продуктом» знанневої, інформаційно-репродуктивної системи освіти. Фактично сформувалася ситуація, коли професійна освіта асоціюється з процесом передачі студентам визначеного об'єму професійно цінних знань за відповідними навчальними програмами. При тому викладачі це роблять у довільно визначений для себе спосіб, опікуючись лише своїм сегментом знань на етапі вивчення відповідної дисципліни. Тобто концепція формування спеціаліста, як така, практично відсутня, оскільки ми не маємо теоретично обґрунтованого процесу становлення спеціаліста, поетапного нарощування його професіоналізму, який би закономірно вів до фінального етапу процесу, що інтегрально визначав би особистісну, змістову, технологічну готовність випускника (з адекватною системою діагностики) до реальної професійної діяльності.

Тому можна стверджувати, що практично недієздатною є основа для інтеграції сегментів системи: викладачі працюють автономно, фактично не взаємодіючи між собою, навчальні предмети вивчаються студентом як самодостатні одиниці, не інтегруючись на рівні аналізування, проектування, практичної реалізації елементів професійної діяльності. І що головне – така модель професійної освіти не «виросла» особистість майбутнього спеціаліста, не формує його позицію як активного суб'єкта професійного розвитку та саморозвитку.

Важливо виходити з позиції, що наявність цілісного освітнього простору є ознакою моделі освіти, орієнтованої на формування студента як суб'єкта власного професійного розвитку, забезпечення можливості проектування ним індивідуальної траєкторії професійного становлення, яка буде максимально зорієнтована на особистісний потенціал, реальний рівень сформованості навчальної діяльності. Водночас, формування освітнього простору в державі є умовою безконфліктної інтеграції в європейський простір і в той же час збереження національної освітньої системи як цілісності, її національного підґрунтя та безперечних здобутків розвитку освіти в Україні. Крім того, інтеграція в європейський освітній простір забезпечить продуктивність системи професійної підготовки спеціаліста лише за умови максимального збереження національних надбань у цій сфері, які не можна механічно перенести з одного часового простору в інший, вони можуть бути лише трансформовані з врахуванням актуальної ситуації та нинішніх тенденцій її розвитку.

Вважаємо, щооднією з найбільших вад сучасного підходу до модернізації освіти є впровадження інновацій безвідносно до ідеології, концепції розвитку

освітнього простору, коли відбувається поелементне вдосконалення системи, тобто проектування аспектних інноваційних змін у контексті традиційної освіти.

У зв'язку з цим дослідження інтеграційних процесів, як основного механізму забезпечення цілісності, є особливо актуальним, надто, коли йдеться про досвід, який акумулює історія вітчизняної освіти, зокрема конкретний досвід творення освітнього простору в рамках конкретного навчального закладу.

З зазначеної позиції досить унікальним є досвід формування українського університету у Кам'янці-Подільському, фундаторами якого виступили потужні громадські діячі І. Огієнко, С. Сірополко, С. Русова, які активно займалися не лише педагогічною, а і культурно-просвітницькою, науково-публіцистичною діяльністю.

Йдеться про період, коли закладались підвалини освітнього закладу як цілісного монолітного освітнього простору, який мав визначену цільову спрямованість, чітку концептуальну основу, а відтак і орієнтири у формуванні педагогічного колективу, в якому кожен викладач, окрім високих професійних компетенцій, мав себе відчувати реальним суб'єктом творення освітнього простору на спільній для всіх ідеологічній основі. Такий підхід проектував консолідоване об'єднання зусиль усіх викладачів університету навколо формування студента відповідного типу: майбутнього високопрофесійного спеціаліста з активною громадянською позицією, високою культурою, національною свідомістю, тобто фахівця – інтелігента, просвітника, державо творця.

Освітня ідеологія видатних українських педагогів С. Сірополка, С. Русової, І. Огієнка найбільш рельєфно розкрилась у період національного відродження на Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в контексті відродження українського слова, української школи, української музики, театру, основними передумовами формування їх національно орієнтованих педагогічних поглядів були суспільно-політичні та економічні реформації, що відбувалися на Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Єдність концептуальних позицій педагогів щодо розвитку освіти в Україні передусім обумовлена особливостями ідеології державотворення, в основі якої – розвиток України як самодостатньої європейської держави.

Характерним для І. Огієнка, С. Сірополка, С. Русової була інтегрованість життєвої, професійної та громадської діяльності, їх максимальна підпорядкованість служінню українській національній ідеї, яка, за їх переконанням, є основою розбудови вільної, процвітаючої держави. Саме тому їх педагогічна діяльність була багатовекторною: розробка основних положень теорії та практики національної освіти і виховання, теоретичних основ культурно-просвітницької роботи; історико-педагогічні дослідження, викладацька діяльність; робота в державних органах управління освітою, бібліотеках, українських культурно-просвітницьких товариствах, організаціях національного спрямування.

Зокрема, об'ємною та поліфункціональною була науково-педагогічна діяльність С. Сірополка: він працював викладачем у вітчизняних та зарубіжних вишах; читав лекції на педагогічних курсах, працював у Міністерстві освіти; викладав в українських таборах (періоду Великої Вітчизняної війни), є автором 88 педагогічних праць. Аналіз науково-педагогічної діяльності С. Сірополка свідчить про те, що він є одним з найбільш значущих українських дослідників науково-теоретичних основ національної освіти і виховання. Крім освітньої діяльності, С. Сірополко активно займався бібліотечною справою, журналістикою (був головою Спілки українських журналістів та письменників закордоном), книгознавством, активним членом Українського історико-філологічного товариства, Комітету допоміжного голодним в Україні,

гуртка приятелів українського пласту, членом управи і секретарем «Музею визвольної боротьби України» у Празі, а також почесним членом наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові.

Очевидно, йдеться про розуміння фундаментальності процесів державотворення, необхідності системних змін на новій ідеологічній основі, їх взаємозалежності у всіх сегментах системи (не можна реформувати культурно-просвітницьку сферу діяльності держави, залишивши незмінною систему освіти і т.д.).

Педагогів об'єднують принципові теоретичні позиції розбудови національної школи (середньої, вищої).

1. Освіта сприймається як основа продуктивного розвитку громадянського суспільства, його культури, формування національної самосвідомості українця, вона трактується як головний чинник розвитку держави, суспільства, поступу нації у напрямку до політичної, економічної, національної незалежності. Головне завдання національної школи – виховання національно свідомого українця на основі цінностей українського народу, у душі любові і поваги до його надбань, а також толерантного ставлення до інших народів. Отож, І. Огієнко, С. Сірополко, С. Русова одностайні у тому, що освіта має виконувати функції (окрім традиційних навчальних) формування національної свідомості українського народу, розвитку його культури. Тому освіта повинна бути передусім народною, національною, українською за своєю суттю. Національна орієнтованість освіти полягає у формуванні змісту освіти на національному ґрунті, тобто в контексті культури українського народу, його історії, народних традицій. Рідна мова – ядро освітнього процесу, головна ознака нації. «Мова є імунною системою нації».

2. Також національна основа навчання, як стверджують педагоги, реалізується через його природовідповідність. Навчальний процес повинен розвивати органічний зв'язок, закладений природою між дитиною і народом, до якого вона належить. Тому важливо, щоб зміст навчання був близьким і рідним дитині, бо віддалений у часі і просторі («чужий»), який дитині важко зрозуміти, відчуті емоційно, обумовлює формальне його засвоєння, спонукає до простого наслідування, а значить, не сприяє розвитку творчості, самореалізації дитини в навчальній діяльності. Щоб навчання було дійсно виховуючим і формуючим розум та волю дітей, необхідно сполучити шкільний матеріал з особистими враженнями дітей, пов'язати його з певною місцевістю, зі студіюванням тієї місцевості в різних відношеннях... Саме на таку концепцію навчання має орієнтуватись загальна, вища педагогічна школа.

3. Спільність концептуальних позицій І. Огієнка, С. Сірополка, С. Русової також об'єктивується у трактуванні основ продуктивної освіти (загальної, професійної), яка за своєю суттю відповідає стандартам інноваційної освіти у сучасній її інтерпретації. Передусім йдеться про формування особистості студента (національно свідомої та висококультурної), яка виступає активним суб'єктом власної професійної підготовки. Тому навчання в університеті має бути максимально усвідомленим, вільним, таким, що формує аналітичні здібності (вільну думку), життєві цінності, допомагає правильно будувати свій життєвий простір. Основа професійного навчання – самостійна, індивідуально орієнтована робота студента. Як зазначає С. Сірополко, студент читає науково-методичну літературу за обраною спеціальністю, веде конспекти «власних роздумів» про вибраний предмет та вивчену літературу, готує конспекти до майбутнього викладання. С. Сірополко, І. Огієнко, С. Русова виходили з позиції, що головна роль у забезпеченні національної орієнтованості школи належить учителю, який має характеризуватися сукупністю необхідних для реалізації

завдань національного виховання духовних, моральних якостей, у контексті яких формуються необхідні професійні (фахові) компетенції.

4. Що стосується форм організації навчання у виші, то вони також співзвучні зі стандартами сучасної освіти. За концепцією С. Сірополка зміст лекції – це не інформація для запам'ятовування, а результати досліджень проблеми, що є сприятливим підґрунтям для аналітичної діяльності студента, його самовизначення у контексті проблеми. Посилаючись на відповідні джерела, С. Сірополко пропонує слухачеві (читачеві) різні погляди учених на те чи інше проблемне поняття, аналізує варіанти підходів, подає власну оцінку різних поглядів, узагальнює їх, формулює висновки.

5. Наступна спільна позиція І. Огієнка, С. Сірополка, С. Русової полягає у трактуванні логіки взаємовідносин між викладачами та студентами, в основі якої – суб'єкт-суб'єктна міжособистісна взаємодія. Багато уваги присвячено принципам та конкретним формам організації спільної продуктивної навчальної роботи викладача та студента. Велика увага приділяється значенню особистісних якостей викладача, його ціннісним орієнтаціям, громадянській і життєвій позиції, оскільки це має особливе значення в умовах міжособистісної взаємодії викладача та студента. Саме така співпраця на рівні інтелектуальної, духовної, ціннісної, емоційної взаємодії є найбільш мобільним фактором формування студента як особистості з активною громадянською позицією, для якого педагогічна діяльність асоціюється з свого роду місіонерством, просвітництвом, словом, справою державної ваги.

У педагогів є фундаментальні наукові праці, в яких вони роблять спробу здійснити цілісний аналіз розвитку освіти в Україні, проєктуючи її перспективи. Однією з найбільш вагомих у цьому аспекті праць С. Сірополка є «Історія освіти в Україні», в якій автор сформував цілісну концепцію історії української освіти від дохристиянських часів до 20-х років XX ст., реалізував системний комплексний підхід у трактуванні освіти, прогнозуванні перспектив її розвитку на основі аналізу витоків, базових тенденцій розвитку в ретроспективі.

Йдеться про безцінний історичний досвід формування українського університету за стандартами сучасної інноваційної освіти:

- університет формується на чітких концептуальних позиціях, в основі яких – ідеологія та технологія формування особистості майбутнього фахівця, свідомого державо творця, суб'єкта власного професійного та життєвого простору;
- педагогічний колектив формується як колектив однодумців, які, попри високі професійні компетенції, мають спільну ідеологічну основу, погляди на перспективи розвитку держави;
- університет реально виконує функції основного суб'єкта формування цілісного освітнього простору в навчальному оточенні, він набуває статусу культурно-просвітницького центру у відповідному регіоні;
- університет має достатньо високий рівень автономності у формуванні власних концепцій професійної підготовки вчителя, що стосується: структури професійної підготовки; формування навчальних планів; визначення змісту навчальних курсів та ін.

Це дає можливість стимулювати формування науково-методичного потенціалу викладачів, наукових колективів, постійно працювати над пошуком та реалізацією продуктивних освітніх моделей у власній професійній діяльності, формувати імідж закладу, а також оптимізувати педагогічний процес, максимально враховуючи соціально-економічні та культурологічні особливості регіону.

Маємо досвід, якому важко скласти ціну передусім через його актуальність, тобто співзвучність сучасним освітнім стандартам та безпосередню

причетність до історії розвитку Кам'янець-Подільського університету, освітнього простору в Подільському регіоні періоду національного відродження. Важливо правильно використати ці безцінні надбання, зробити їх реальним суб'єктом розвитку навчального закладу, а також оптимізації змісту навчання студентів, системи професійної підготовки сучасного педагога в цілому.

Отож, досвід формування навчального закладу на єдиній концептуальній основі (за стандартами цілісного освітнього простору) періоду відродження національної освіти переконливо свідчить про те, що будь-які реформації повинні бути «освячені» головною ідеєю, яка обов'язково має бути близькою та зрозумілою не тільки для тих, хто її безпосередньо реалізує, а для всіх людей, для всієї нації, оскільки освіта – це не окрема галузь професійної діяльності (предмет професійного інтересу педагогів). Стратегія реформаторських змін в освіті полягає в тому, що вони мали свою ідеологію, пов'язану з найвищими цінностями українського народу, його духовністю, національною самоідентичністю. Реальним державотворцем може бути лише патріот своєї країни, у кожного її громадянина має бути відчуття власної значущості, безпосередньої або опосередкованої причетності до визначення кардинальних, стратегічних орієнтирів її розвитку. У цьому плані освіта забезпечує функції трактування, розуміння, прийняття цих орієнтирів, формування на їх основі власної стратегії життєтворчості. І саме ці центральні ідеї одночасно стають системотвірними у формуванні як нації, так і життя кожної людини. В контексті будь-якої освіти (загальної, професійної) необхідно реалізовувати життєтворчий потенціал кожного, пов'язаний з патріотизмом як основою загальної культури життя людини. Важливо розуміти, що навчання, виховання – це не автономні сфери діяльності, це складові одного процесу становлення особистості і від того, наскільки вони будуть інтегровані залежить успішність освітнього процесу, безвідносно до його рівня та спрямованості. Професіоналізм спеціаліста визначається не лише здатністю до реалізації відповідних професійних функцій, а і тим, якою є мотиваційна основа його діяльності, наскільки професійна діяльність стала сприятливим середовищем для особистісної самореалізації, наскільки інтегровані, збалансовані особистісно та соціально значущі інтереси та інше. Йдеться про необхідність формування професійної компетентності спеціаліста в контексті його життєвого досвіду, базових цінностей, які лежать в основі його життєтворчості, інтегруючи професійні та життєві смисли, визначаючи рівень особистісної та національної самосвідомості.

Зазначені позиції об'єктивуються і на формуванні концепції змісту педагогічної підготовки студентів, яка передусім передбачає формування особистості майбутнього вчителя з відповідними світоглядними позиціями, високою духовністю, сформованістю професійного мислення, здатного до широкої просвітницької роботи.

Список використаних джерел:

1. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с.
2. Марушкевич А.А. Невтомний працівник українського ренесансу Іван Огієнко. Педагогічний аспект / А.А. Марушкевич. – К., 1966. – 127 с.
3. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

В статті досліджується проблема інтеграційних процесів в освіті на етапі становлення українського університету.

Ключевые слова: інтеграція, освітнє простор, освітня ідеологія, концептуальні позиції.

This article investigates the problem of integration processes in period of Ukrainian university foundation.

Key words: *integration, educational space, educational ideology, conceptual positions.*

Отримано: 15.10.2012

УДК 378(477)–057.87«192/193»:37(477)(092)

О. Б. Комарніцький

м. Кам'янець-Подільський

СТЕПАН СІРОПОЛКО ПРО СТАНОВИЩЕ СТУДЕНТСТВА ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 20-х – НА ПОЧАТКУ 30-х рр. ХХ ст.

У статті на основі праці С.О.Сірополка «Народня освіта на совєтській Україні» показано становище студентів педагогічних навчальних закладів УСРР в умовах радянської дійсності.

Ключові слова: *С.О. Сірополко, студенти, інститут, технікум, освіта.*

Серед вітчизняних науковців, які розглядають у своїх працях історичне минуле студентства педагогічних навчальних закладів радянської України, особливе місце належить Степану Онисимовичу Сірополку – освітньому та громадському діячу, вченому-педагогу, публіцисту, бібліографу, книгознавцю, бібліотекознавцю, автору численних праць з питань освіти, історії педагогіки та бібліотечної справи. У цьому контексті досить цінною є праця «Народня освіта на совєтській Україні», яку вмістили у монографії С.О. Сірополка «Історія освіти в Україні» [1].

У розділі «Вищі школи» Степан Онисимович показує типи вищих навчальних закладів УСРР – інститути і технікуми. Водночас, він зауважував, що у Росії до вищих належали університети й інститути, а технікуми були середніми навчальними закладами. Для підтвердження цього Сірополко наводить слова завідувача Головного відділу у справах професійної освіти Народного комісаріату освіти УСРР (НКО) Я. Ряппо: «Технікум ні в якому разі не можна вважати за нижній ступінь для інституту» (Ряппо Я. Реформа высшей школы на Украине в годы революции. – Харьков: Госиздат Украины, 1925. – С. 23). Все ж між інститутами і технікумами була суттєва відмінність, оскільки для них встановлювався різний обсяг теоретичних і практичних занять: «У той час як інститут повинен давати солідний теоретичний фундамент організації цілого виробництва й не вводити у вузьку спеціалізацію, завдання технікуму – обмежити широкий теоретичний курс і вже з першого курсу починати поглиблену роботу в справі спеціалізації». (Ряппо Я. Ціліві установки навчальних закладів України. – Харків : Держ. вид-во України, 1927. – С. 16). Природно, що коли перед абітурієнтом поставала проблема вибору вишу, то «більший респект» викликав інститут [1, с.739], але «попавши до інституту, потім піднімали галас, що тяжко приходиться від занять і кольоквій, які їм не під силу» (Ряппо Я. Реформа высшей школы... – С. 95).

Педагогічні кадри у 20-х рр. готували інститути народної освіти і технікуми. У 1921 р. в Україні функціонували 18 ІНО, у 1922 р. – 14, у 1923 р. – 13, у 1924–1928 рр. – по 12, у 1929 р. – 13 [1, с.740]. С.О. Сірополко повідомляє, що Житомирський (Волинський), Дніпропетровський (Катеринославський),